

دانشگاه سیم نور

سیر تحول تعاونی در ایران و جهان

(رشته علوم اجتماعی)

دکتر غلامرضا سلیم

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار ناشر

کتاب‌های دانشگاه پیام نور حسب مورد و با توجه به شرایط مختلف یک درس در یک یا چند رشته دانشگاهی، به صورت کتاب درسی، متن آزمایشگاهی، فرادرسی، و کمک درسی چاپ می‌شوند.

کتاب درسی ثمره کوشش‌های علمی صاحب اثر است که براساس نیازهای درسی دانشجویان و سرفصل‌های مصوب تهیه و پس از داوری علمی، طراحی آموزشی، و ویرایش علمی در گروه‌های علمی و آموزشی، به چاپ می‌رسد. پس از چاپ ویرایش اول اثر، با نظرخواهی‌ها و داوری علمی مجدد و با دریافت نظرهای اصلاحی و متناسب با پیشرفت علوم و فناوری، صاحب اثر در کتاب تجدیدنظر می‌کند و ویرایش جدید کتاب با اعمال ویرایش زبانی و صوری جدید چاپ می‌شود.

متن آزمایشگاهی (م) راهنمایی است که دانشجویان با استفاده از آن و کمک استاد، کارهای عملی و آزمایشگاهی را انجام می‌دهند.

کتاب‌های فرادرسی (ف) و **کمک درسی** (ک) به منظور غنی‌تر کردن منابع درسی دانشگاهی تهیه و بر روی لوح فشرده تکثیر می‌شوند و یا در وبگاه دانشگاه قرار می‌گیرند.

مدیریت تولید محتوا و تجهیزات آموزشی

فهرست مطالب

	پیش‌گفتار
نه	۱. اصل و ریشه‌ی کلمه‌ی تعاون
ده	۲. ترکیب شرکت تعاونی
ده	۳. معنای این ترکیب در زبان‌های اروپایی
دوازده	پرسش‌های مربوط به پیش‌گفتار
۱	فصل یکم - سیر تاریخی تشکیل تعاونی‌های رسمی
۱	هدف مرحله‌ای
۱	هدف‌های آموزشی - رفتاری
۱	مقدمه
۲	علل پیدایش و تشکیل تعاونی‌ها
۴	تمدن و مشکلات ناشی از آن
۷	۱. مایه‌های اصلی و اولیه‌ی تعاون
۷	الف) زندگانی جوامع اولیه‌ی بشری
۸	ب) اقتصاد خانواده
۹	ج) فعالیت‌های مؤسسات خیریه
۹	د) علاقه به آزادی و آزادی‌خواهی
۱۰	ه) عادات و آداب و سنت‌ها
۱۰	۲. عناصر مُشکله‌ی تعاون
۱۱	الف) عنصر اجتماعی
۱۲	ب) عنصر اقتصادی
۱۲	قاعده‌ی تساوی
۱۳	قاعده‌ی نسبی
۱۴	خلاصه‌ی فصل یکم
۱۵	پرسش‌های فصل یکم

۱۷	فصل دوم: سیر تاریخی تشکیل تعاونی‌های رسمی در انگلستان، فرانسه و آلمان
۱۷	هدف مرحله‌ای
۱۷	هدف‌های آموزشی - رفتاری
۱۷	مقدمه
۱۹	۱. پیشوایان فعالیت‌های تعاونی در انگلیس
۱۹	الف) رُبرت آون
۲۱	آون و موضوع بیکاری کارگران
۲۲	تئوری قیمت و مخالفت آون با سود
۲۳	جامعه‌ی مورد نظر آون
۲۵	ب) دکتر ویلیام کینگ
۲۸	پیشگامان راجدیل و اقدامات موفقیت‌آمیز آن‌ها
۳۲	۲. سیر تاریخی تشکیل تعاونی‌های رسمی در فرانسه
۳۲	الف) سن سیمون
۳۳	ب) فیلیپ بوشه
۳۴	ج) شارل فوریه
۳۵	و) لوئی بلان
۳۷	ه) شارل ژید
۳۸	شارل ژید و برنامه‌ی سه مرحله‌ای
۴۰	۳. سیر تاریخی تعاونی‌های رسمی در آلمان
۴۱	الف) شولتس دلش
۴۳	ب) رایفایزن
۴۵	خلاصه‌ی فصل دوم
۴۸	پرسش‌های فصل دوم
۵۳	فصل سوم - سیر تاریخی تعاونی‌ها در بلوک شوروی، چکسلواکی، لهستان، بلغارستان و چین
۵۳	هدف مرحله‌ای
۵۳	هدف‌های آموزشی - رفتاری
۵۴	۱. تعاونی‌ها و سیر آن در روسیه
۵۵	انواع تعاونی‌های روسیه
۵۶	تعاونی‌های مصرف در روسیه
۵۷	۲. شرکت‌های تعاونی چکسلواکی
۵۹	۳. تعاونی‌های لهستان
۶۰	۴. تعاونی‌های بلغارستان
۶۲	۵. تعاونی‌ها در چین
۶۴	خلاصه‌ی فصل سوم
۶۶	پرسش‌های فصل سوم
۶۹	فصل چهارم - سیر تاریخی تعاون در ممالک جهان سوم
۶۹	هدف مرحله‌ای

۶۹	هدف‌های آموزشی - رفتاری
۷۰	مقدمه
۷۱	اثر استعمار در نهضت تعاون
۷۴	۱. سیر تاریخی تعاونی‌ها در هندوستان
۸۰	۲. سیر شرکت‌های تعاونی در پاکستان
۸۴	۳. سیر تاریخی تعاونی در اندونزی
۸۶	۴. سیر تاریخی تعاونی‌ها در ترکیه
۸۸	اهمیت نهضت تعاون کشاورزی
۹۰	۵. سیر تاریخی تعاون در مصر
۹۱	شرکت‌های تعاونی چند منظوره در مصر
۹۳	۶. سیر تاریخی تعاونی‌ها در الجزایر
۹۵	انواع تعاونی‌های الجزایر
۹۵	الف) تعاونی‌های تولید و فروش شراب
۹۶	ب) انجمن تأمین آتیه‌ی الجزایر
۹۶	ج) تشکیل تعاونی‌های در اصل دولتی
۹۷	د) تعاونی‌های بازاریابی
۹۸	ه) مرکز تعاونی برای اصلاحات زراعی
۹۹	خلاصه‌ی فصل چهارم
۱۰۳	پرسش‌های فصل چهارم
۱۰۷	فصل پنجم - سیر تاریخی تعاونی‌ها در ایالات متحده‌ی امریکا
۱۰۷	هدف کلی
۱۰۷	هدف‌های آموزشی - رفتاری
۱۰۷	مقدمه
۱۰۸	۱. ادغام تعاونی‌های کوچک
۱۰۹	۲. تعاونی‌های ایالات متحده‌ی امریکا
۱۱۰	۳. اتحادیه‌ی تعاونی امریکا
۱۱۱	۴. خصوصیات تعاونی‌ها در ایالات متحده‌ی امریکا
۱۱۳	۵. تشکیل اتحادیه‌ی اعتبار
۱۱۴	۶. اتحادیه‌ی تعاونی لبنیات سازان نیویورک
۱۱۵	۷. تعاونی مرکبات کالیفرنیا
۱۱۶	۸. رشد تعاونی‌ها در ایالات متحده‌ی امریکا
۱۱۷	خلاصه‌ی فصل چهارم
۱۱۹	پرسش‌های فصل چهارم
۱۲۳	فصل ششم - سیر تاریخی شرکت‌های تعاونی در ایران
۱۲۳	هدف مرحله‌ای
۱۲۳	هدف‌های آموزشی - رفتاری
۱۲۴	مقدمه

- ۱۲۵ ۱. ریشه‌یابی و سیر تاریخی تعاونی در ایران
- ۱۳۲ ۲. تحولات شرکت‌های تعاونی مصرف در ایران
- ۱۳۳ اصول و انواع شرکت‌های تعاونی
- ۱۳۷ ۳. انواع شرکت‌های تعاونی در ایران
- ۱۴۳ ۴. تعاونی‌های روستایی ایران
- ۱۴۵ ارتباط تعاونی‌های روستایی با بازرگانی خارجی
- ۱۴۸ ۵. تعاونی‌های عشایری
- ۱۵۱ ۶. تعاونی‌های صنایع دستی
- ۱۵۳ ۷. تعاونی‌های معدنی
- ۱۵۶ ۸. تعاونی‌های مرزنشینان

پرسش‌های فصل ششم

- ۱۵۷ ۱. شرکت‌های تعاونی مصرف ایران
- ۱۵۹ ۲. مشکلات تعاونی‌های مصرف کنندگان و راه‌حل آن‌ها
- ۱۶۳ ۳. اثرات اجتماعی اقتصادی تعاونی‌های مصرف کنندگان
- ۱۷۱ ۴. شرکت‌های تعاونی مسکن در ایران
- ۱۷۴ ۵. شرکت‌های تعاونی اعتبار
- ۱۷۸ ۶. شرکت‌های تعاونی کار و پیشه
- ۱۸۰ ۷. تعاونی‌های صیادان
- ۱۸۱

پرسش‌های مربوط به تعاونی‌های مصرف، مسکن، اعتبار، کار و پیشه، صیادان

- ۱۸۴ ۱. جایگاه تعاون در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
- ۱۸۶ ۲. چگونگی اداره‌ی تعاونی‌های ایران
- ۱۹۱ ۳. ارکان شرکت‌های تعاونی
- ۱۹۲ ۴. هیئت مدیره‌ی تعاونی‌ها
- ۱۹۶ ۵. نظر کلی درباره‌ی مشکلات تعاونی‌های ایران و راه‌حل آن مشکلات
- ۱۹۹
- ۲۰۴ خلاصه‌ی فصل ششم

خلاصه‌ای از تعاونی‌های مصرف و مسکن

- ۲۰۷ پرسش‌های مربوط به جایگاه تعاون و چگونگی اداره‌ی تعاونی‌های ایران
- ۲۰۹

پیش‌گفتار

۱. اصل و ریشه‌ی کلمه‌ی تعاون

تعاون از نظر اشتقاق کلمه از باب تفاعل عربی است و باب تفاعل در آن زبان یکی از ابواب ثلاثی مزید است؛ مصادری که بر این وزن در زبان فارسی وارد شده، به‌طور کلی دو نوع و در دو معنی متفاوت به‌کار رفته است:

– به‌معنی صفتی و حالتی که در اصل موجود نباشد به خود بستن و به خود نسبت دادن، مانند کلمات: تصاحب، تجاهل و تمارض که از آن‌ها معانی صاحب شدن، خود را به نادانی زدن و خود را به بیماری زدن مستفاد می‌شود؛ روشن است که این نوع برداشت در عرف محاوره استعمال بسیار دارد.

– به‌معنی انجام عمل متقابل در برابر هم، همچون معنایی که از مصادر باب مفاعله استنباط می‌شود؛ به عبارت دیگر همان معنی که از کلمات: مبارزه، مصاحبه و معاونه (معاونت) به‌دست می‌آید؛ از مصادر تعاون، تداخل و تعاطف نیز فهمیده می‌شود؛ به‌طوری‌که معانی به یکدیگر کمک کردن، داخل در یکدیگر شدن و با هم مهربانی کردن به اذهان متبادر می‌گردد. بنابراین معنای ساده و اصیلی که از کلمه‌ی تعاون داشته‌ایم و اکنون هم داریم همان یاری کردن و کمک متقابل و مددکاری با هم است و در حقیقت معنای معاونت که طرفینی است و مفهوم واقعی شعار معروف تعاون «یکی برای همه و همه برای یکی» را نشان می‌دهد.

عَوْنٌ: اما مصدر ثلاثی مجرد تعاون کلمه‌ی عَوْنٌ است و عَوْنٌ به‌معنی یاری در کار و یارگری و جمع آن اعوان به‌معنی یاران است؛ عون نیز مأخوذ از زبان عربی و در اصل

به معنای کمک و یار و مددکاری و دستگیری و حمایت است و اعانت هم معنی می‌دهد؛ زیرا خود مصدر است. (فرهنگ نفیسی صفحات ۳۱-۲۴۳۰)

اعانه: مصدر باب افعال است و به معنای یاریگری و استعانت و مدد و نصرت و کمک و شفقت و مهربانی و دستگیری و حمایت آمده و هم معنی گرد آوردن وجه نقد برای کسی که محتاج است از آن فهمیده می‌شود. (فرهنگ معین جلد ۱).

این کلمه‌ی اعانه نیز عربی است و معنی وجه نقدی را می‌دهد که برای مدد خرج زندگی به کسی می‌دهند و گاه آن را وجه اعانه هم می‌گویند.

استعانت: مصدر باب استفعال و به معنی یاری خواستن است، یاری گرفتن، کمک خواستن و معاونت طلبیدن هم معنی می‌دهد؛ بنابراین منظور از کلمه‌ی تعاون انجام یافتن کمک متقابل و بیشتر مددکاری و یاری یکدیگر است که صورت کامل آن مفهوم واقعی شرکت‌های تعاونی است که نزدیک به دویست سال است که در جهان گسترش یافته.

۲. ترکیب شرکت تعاونی

این دو کلمه به لحاظ مفهوم اجزای مرکبه‌ی آن با توجه به معانی یاد شده معنی و مفهوم کار گروهی و دسته‌جمعی را می‌رساند که به منظور واحد یا چند منظور و بر مبنای نیاز مشترک آن جمع صورت می‌گیرد.

اما این کلمه‌ی تعاونی یا شرکت تعاونی از لحاظ زبان چنان مفهومی را نمی‌رساند، در واقع این ترکیب تعاون و یا شرکت تعاونی در اصل و لغت چنان‌که اشاره شد وافی به مقصود نیست؛ شاید بتوان گفت این ایراد بر کسانی وارد است که اول دفعه مفهوم و منطوق فرنگی Cooperation را بر شرکت تعاونی تطبیق کرده‌اند؛ زیرا اگر ترکیب مناسب‌تری از قبیل انجمن همکاری و همبستگی (شغلی، صنفی، زراعی) و نظایر آن تعیین می‌شد، بهتر به مفهوم کار نزدیک بود، به هر صورت شرکت تعاونی ترکیبی است که به معنی خاص به کار رفته و به تدریج مقبولیت عام یافته است.

۳. معنای این ترکیب در زبان‌های اروپایی

Cooperation کلمه‌ی مرکب است و از دو بخش ترکیب شده، یکی Co که در زبان لاتینی به معنی بیشتر و با هم است و دیگری operation که از ریشه‌ی perari لاتینی

مشتق شده و معنی عمل کردن و کار کردن را دارد، بنابراین Cooperate به معنی کار کردن با هم و Cooperation عمل همکاری و شرکت در انجام یک کار مشترک است؛ زیرا operation خود در لاتین به معنی عمل است و در زبان‌های فرانسه و انگلیسی نیز به همین معنی آمده و در دیگر زبان‌های اروپایی با تفاوت مختصری همین مفهوم را دارد.

فرهنگ لغات انگلیسی (Webster) کلمه‌ی Cooperation را کار کردن با هم برای یک مقصود و جمع شدن به دور هم برای انجام دادن یک امر مشترک و عمل همکاری اقتصادی نیز معنی کرده است و نیز در فرهنگ لغات فرانسه (Grand Lasousse) آن را به معنی عمل همکاری و شرکت در انجام کار مشترک و روش و عملی که به موجب آن افراد یا خانواده‌های دارای منافع مشترک مؤسسه‌ای را به وجود می‌آورند بیان نموده است همچنین Cooperation در زبان انگلیسی به معنی شرکتی است از افرادی که با هم همکاری می‌کنند و از سود حاصله‌ی آن همکاری بهره‌مند می‌شوند؛ و در زبان فرانسه همین کلمه‌ی سازمانی را توصیف می‌کند که مبتنی بر همکاری اشخاص است.

در کتابی که به نام تاریخچه‌ی تعاون در سال ۱۹۵۵ در ایالات متحده‌ی آمریکای شمالی منتشر شده است، تعاون را چنین تعبیر کرده است تعاون مانند خود زندگی است، گروه‌های اجتماعی بدون تعاون نمی‌توانند وجود داشته باشند و هیچ انسانی بدون معاضدت دیگران نمی‌تواند برای مدتی به زندگی خود ادامه دهد؛ و نیز افزوده است که تعاون یعنی کار دسته‌جمعی و آن از مراحل اولیه‌ی زندگانی انسان‌های ابتدایی شروع می‌شود و به بالاترین درجه‌ی از خودگذشتگی می‌رسد و در حقیقت تعاون مرکز و منشأ اصلی رفتار انسانیت است؛ تعاون ممکن است در اثر عوامل زیر به وجود آید:

مرحله‌ی اول: این مرحله را می‌توان در موجودات تک‌یاخته جستجو کرد؛ این موجودات به تنهایی فنا می‌شوند، درحالی‌که با زندگی دسته‌جمعی می‌توانند بقا یابند و رشد کنند.

مرحله‌ی دوم: به عنوان غریزه‌ی طبیعی در زندگی دسته‌جمعی بعضی از حشرات مانند زنبور عسل و مورچه و موریانه ملاحظه می‌شود، این‌گونه فعالیت‌ها تا حدود زیادی توسط گروه‌هایی فرعی در جهت هدف‌های مشترک انجام می‌پذیرد.

مرحله‌ی سوم: از نظر بقای نفس به طوری که در میان افراد بدوی به چشم

می‌خورد؛ در نتیجه اتحاد و تعاون با یکدیگر حملات حیوانات و سایر گروه‌های مخالف خود را دفع می‌نمایند و بر اثر تعاون به ادامه‌ی زندگی توفیق می‌یابند.

مرحله‌ی چهارم: به‌عنوان رویه و روشی برای ترقی‌ی زندگی اجتماعی و اقتصادی از تعاون استفاده می‌شود، که آن یک نوع سازمان اجتماعی و کار دسته‌جمعی است که اعضا به منظور حل مسائل ویژه‌ای که با آن‌ها روبه‌رو شده‌اند، گرد هم آمده و به فعالیت می‌پردازند؛ بدین ترتیب روشن شد که معنای همکاری و همگامی در یک امر یا امور خاص در خود ترکیب کلمه‌ی خارجی نهفته است؛ به خلاف زبان فارسی که واضعان اولیه مجبور شده‌اند کلمه‌ی شرکت را بدان بيفزایند. (تعاون در متون ادبیات فارسی صفحات ۹-۲)

بعد از بیان این مقدمه به سیر تاریخی و چگونگی تشکیل تعاونی‌های رسمی می‌پردازد.

پرسش‌های مربوط به پیش‌گفتار

۱. دو معنای لغوی کلمه‌ی تعاون چیست؟
۲. ثلاثی مجرد کلمه‌ی تعاون چه کلمه‌ای است و چه معنایی دارد؟
۳. از ترکیب دو کلمه‌ی شرکت و تعاونی چه معنایی به‌دست می‌آید؟
۴. لغت لاتینی (خارجی، فرانسه یا انگلیسی) برابر شرکت تعاونی چیست و هر جزء آن چه معنایی دارد؟
۵. در کتاب تاریخچه‌ی تعاون که در سال ۱۹۵۵ در امریکا منتشر شده چه تعبیری برای تعاون آمده است؟

فصل یکم

سیر تاریخی تشکیل تعاونی‌های رسمی

هدف مرحله‌ای

در بیان این بخش هدف این بوده است که برای دانشجویان روشن گردد، همکاری مردم در روستاها و شهرها از چه زمانی و بر چه اساسی آغاز شده و چرا مردم به انواع و اقسام همکاری و مددکاری پرداخته‌اند و این همکاری‌ها چگونه مبدأ و زیربنای تشکیل تعاون قرار گرفته و از آن‌ها قواعد کلی برای عملکرد پیدا شده است.

هدف‌های آموزشی - رفتاری

هدف‌های آموزشی و رفتاری این فصل عبارت است از:

۱. توجه به انواع و اقسام اقدامات اجتماعی و گروهی مردم در زندگی روزمره.
۲. ایجاد علائق اجتماعی و گرایش به عرضه‌ی خدمت و استفاده از خدمت در دانشجویان.
۳. گرایش سهیم شدن در امور سیاسی و اجتماعی مملکت.

مقدمه

چنان‌که می‌دانیم نهضت تعاونی با شکل و قالب جدید و رسمی امروزه نزدیک به دو‌یست سال است که ابتدا در انگلستان و سپس در دیگر کشورهای اروپایی و امریکایی و از آن به بعد در سایر نقاط جهان آغاز شده و در حال حاضر، کشوری

نیست که در آن انواع و اقسام شرکت‌های تعاونی رواج نیافته و به فعالیت نپرداخته باشد؛ باید دید علل تشکیل تعاونی‌ها چه بوده است؟

علل پیدایش و تشکیل تعاونی‌ها

دو پدیده‌ی مهم در تاریخ معاصر اروپا اثر بسیار مهم و غیرقابل انکار به وجود آورده است.

۱. انقلاب کبیر فرانسه در سال ۱۷۸۹ میلادی که به تدریج سیستم حکومت‌ها را عوض کرد و اندک‌اندک حکومت‌های دموکراسی و به اصطلاح مردمی در کشورهای اروپایی و دیگر سرزمین‌ها تشکیل گردید.

۲. انقلاب صنعتی که ابتدا در انگلیس و سپس در سایر ممالک اروپای غربی و دیگر کشورها راه یافت.

از نیمه‌ی قرن هجدهم افزایش نفوس ناگهانی که در انگلستان و دیگر کشورها موجب مشکلاتی شد که آن مشکلات اذهان بسیاری از اندیشمندان را به خود جلب کرده بود، تا راه‌حلی برای رفع آن مشکلات پیدا کنند؛ نوشته‌اند که در سال ۱۷۰۹ میلادی جمعیت انگلیس در حدود ۵/۵ میلیون بوده و این رقم تا سال ۱۷۵۰ قوس صعودی را طی کرده به‌طوری‌که در دهه‌های آخر قرن هجدهم جمعیت آن کشور دو برابر شده و در سال ۱۸۲۱ یعنی سال‌هایی پس از شکست قطعی ناپلئون به ۱۴ میلیون رسیده است؛ این افزایش جمعیت که در کشورهای آلمان، فرانسه، هلند، بلژیک و دیگر کشورهای اروپای مرکزی نیز محسوس بوده علل گوناگون داشته است. یکی آن‌که از طرف کلیسا در آن زمان به خانواده‌های کثیرالاولاد مساعدت مالی مبذول می‌شد؛ به علاوه توسعه‌ی سریع کارخانه‌های صنعتی برای کودکان نیز کار فراهم ساخت و فقرا را به تولید مثل تشویق کرد وقتی کارگران به علت کمی مزد قادر به تأمین زندگی نبودند؛ بالاجبار فرزندان به وجود آوردند که آن‌ها را هم در کودکی وادار به کار کنند. دیگر این‌که بر اثر هجوم روستاییان به شهرها آن‌ها را مجبور می‌ساخت در خانه‌های کوچک و پرسکنه سکونت نمایند و این امر موجب تضعیف اصول اخلاقی می‌گردید؛ به علاوه پیشرفت علم طب و کشفیات جدید و پیدایش داروهای تازه نیز از مرگ‌ومیر می‌کاست؛ به‌خصوص که بیماری‌های همه‌گیر که پیش از آن تلفات سنگینی به مردم می‌داد، کمتر مجال ظهور پیدا

کرد؛ از مادران و کودکان هم مراقبت می‌شد و این همه موجب نیاز بیشتر به مواد غذایی می‌گردید و نیاز بیشتر به مواد خواروبار و کشاورزی را طالب می‌بود.

توجه به کشاورزی و به‌دست آوردن محصولات بیشتر بسیاری از مالکان بزرگ را به فکر توسعه‌ی کشاورزی انداخت و واحدهای بزرگ کشاورزی تدریجاً به‌وجود آمد که برای این کار قوانینی تصویب شد و در ضمن خرده مالکان بیشتر تحت فشار قرار گرفتند در نتیجه بازرگانی هم رونق یافت و هنگامی ماشین جانشین دست انسانی گردید و چرخ‌ها و ماشین‌های بزرگ نساجی در انگلیس و دیگر نقاط به راه افتاد و معادن زغال به شدت و فراوانی استخراج گردید؛ با از میان رفتن سیستم صنعتی قدیم استعمار دسته‌جمعی کارگران به‌دست ثروتمندان و سرمایه‌داران آغاز گردید و ماشین بخار جایگزین نیروی انسانی و حیوانی شد؛ این جمله خود مسائل تازه‌ای را به بار آورد که حل آن‌ها مستلزم گذشت زمان بسیار و تدابیر فراوان بود؛ بدین ترتیب انقلاب صنعتی هم موجب انقلاب سیاسی گردید.

جمع شدن این مشکلات و محافظه‌کاری‌های خاصی که گردانندگان چرخ‌های سیاسی ممالک از خود نشان می‌دادند، دست به‌دست هم داد و سرانجام شیرازه‌ی امور از هم پاشید و چون نیروهای محبوس در طبیعت به‌صورت سیل‌های بنیان‌کن تمام تاروپود سنن پوسیده را در هم کوبید.

به دنبال انقلاب صنعتی، انقلاب در کشاورزی روابط انسانی را دگرگون نمود، که این دگرگونی به‌صورت پایان‌ناپذیری هنوز هم ادامه دارد. این تحولات که بدان‌ها اشاره شد سطح تولیدات صنعتی و کشاورزی را بالا برد و تعدادی قلیل از صاحبان مزارع بزرگ و کارخانجات صنعتی را به سوی رفاه و آسایش سوق داد؛ در برابر تعدادی کثیر از کشاورزان و کارگران را در سخت‌ترین شرایط ناچار ساخت که برای ادامه‌ی حیات با حداقل دستمزد ساعت‌های متوالی کار کنند؛ با این حال خطر بیکاری دائماً تهدیدشان می‌کرد؛ از طرف دیگر رواج بازار خرید محصولات صنعتی و کشاورزی صاحبان صنایع و مالکان بزرگ را غنی‌تر می‌ساخت و موجب می‌شد که بسیاری از روستاییان بر اثر تعدی مالکان زمین‌های آباد اجدادی خود را رها سازند و برای یافتن کار به شهرها و مراکز صنعتی روی آورند؛ در نتیجه وضع زندگی طبقه‌ی زحمتکش بیش از پیش گرفتار بی‌سروسامانی گردید؛ چرا که کارگران صنعتی و مزدوران کشاورزی برای رهایی از این

وضع ناچار به مبارزات وسیعی دست زدند و اتحادیه‌های کارگری و صنعتی تشکیل دادند و در نتیجه تا اندازه‌ای موفق شدند از سنگینی بار و فشاری که بر اثر مظالم نظام سرمایه‌داری به دوش آن‌ها وارد می‌آمد بکاهند؛ گرچه راهی که انتخاب کرده بودند، بسیار دشوار بود و عکس‌العمل‌های صاحبان قدرت آن را دشوارتر می‌ساخت؛ ولی در هر حال کارگران و کشاورزان متوجه شدند که خودشان باید در اندیشه‌ی یاری به خودشان باشند؛ البته نویسندگان و اندیشمندان در این میان به هوشیاری و آگاه ساختن آنان کمک می‌کردند، که از نقش اینان در مورد خود یاد خواهد گردید.

در این میان گروه‌های دیگری مذهب یا سیاست را وسیله‌ی نیل به مقصود قرار دادند و همزمان با جنبش کارگری سندیکایی و سیاسی و مذهبی نهضت تعاونی با الهام از هر دو منبع آغاز گردید؛ یکی عملی و واقعی و دیگری رؤیایی و خیالی بود. جنبه‌ی رؤیایی و خیالی آن امر تازه‌ای نبود، بلکه از دوران افلاطون و از مدینه‌های فاضله‌ی آن فیلسوف شروع شده بود و به نظرات سوسیالیست‌های خیالی منتهی می‌گردید ولی جنبه‌ی عملی آن به اقدام شجاعانه‌ی پیشگامان راجدیل Rachdale و کارهایی نظیر فعالیت‌های آنان منجر شد که اکنون به‌صورت همه‌جانبه‌ای در جهان شرق و غرب و در کشورهای جهان سوم گسترده شده است.

تمدن و مشکلات ناشی از آن

با اینکه جلوه‌های مختلف تمدن می‌بایست موجب رفاه و آسایش بشریت گردد؛ متأسفانه در بسیاری از موارد عکس قضیه‌ی حاصل شده و زندگانی تعداد بی‌شماری از انسان‌ها را به مخاطرات عدیده گرفتار ساخته و هم اینکه دردها و ناکامی‌های فراوانی به‌وجود آورده است؛ مظالم سرمایه‌داری، اقدامات کارتل‌ها^۱ و تراست‌ها (منظور اتحادیه‌های صنایع استخراجی و کارخانه‌های کشورهای پیشرفته است) در جهت انحصاری کردن کالاهای صنعتی و مصرفی و نیز حرص و آزمندی صاحبان کارخانجات عظیم و فشار روزافزون جمعیت در شهرها و اختلاف شدید درآمد میان سکنه‌ی شهرها و روستاها؛ برای طبقات ضعیف کارگر و کشاورز و کارمندان ساده‌ی دولت اوضاع و احوال خاصی را به‌وجود آورده که در شرایط عادی قادر به تأمین وسایل زندگانی خود نیستند؛ زیرا احتیاجات

۱. کارتل اتحادیه‌ی صنایع استخراجی است و تراست اتحادیه‌ی کارخانه‌های تولیدی را گویند.

به صورت‌های مختلف روز به روز شدیدتر می‌شود؛ نیازهای تحصیلی فرزندان، نیاز به خواروبار و مواد خوراکی نیاز به فرش، رادیو، تلویزیون و سایر لوازم زندگانی و از همه مهم‌تر نیاز به مسکن به مرحله‌ای رسیده است که کلاً با افزایش حقوق و دستمزد تناسبی ندارد؛ در حقیقت این جلوه‌های مختلف تمدن است که مشکلات را افزون ساخته است؛ به همین جهت برای رفع این مشکلات خود مردم ناچار به اقدامات دسته‌جمعی و همکاری متقابل متوسل شده‌اند.

یکی از دانشمندان اقتصادی و تعاونی در این زمینه چنین نوشته است: «اتحادی که در قرون وسطی وجود داشت، امروز جایش را شکاف و تکروری و تشّت آراء گرفته، در آن روزگار به دو خانواده‌ی صاحب قدرت احترام و مسئولیت بود؛ امروز مسئله‌ی بهره‌برداری جایگزین آن شده، در آن زمان صلح نسبی در همه جا وجود داشت؛ امروز جنگ و کشتارهای دسته‌جمعی متداول گردیده؛ در آن روزگار بین افراد فامیل و آشنایان روابط صمیمانه برقرار بود؛ امروز دوستان و خویشان با یکدیگر بیگانه هستند؛ در آن ایام جامعه را بیشتر کشاورزان میهن‌پرست تشکیل می‌دادند؛ ولی امروز تجارت و پول بازار داغ دارد و بر همه‌ی امور حاکم است؛ در آن دوران نیازهای زندگی از طریق فرآورده‌های داخلی و معاملات پایاپای صورت می‌گرفت؛ ولی امروز تجارت بین‌المللی و تولیدات عمده بر اساس سرمایه‌داری منزلت بیشتر دارد؛ در آن زمان سکونت در یک جا جنبه‌ی عمومی و همگانی داشت؛ ولی امروز مسافرت و رفت‌وآمد و مسافرت‌های بسیار شدید متداول شده است.

در برابر این اوضاع و احوال، مختصات و ویژگی‌های ملی، کارهای هنری که در آن زمان طرفدار بسیار داشت، اکنون دیگر خریداری ندارد و علوم عملی و مادی جای آن‌ها را گرفته؛ تمام این‌ها نشانه‌ی محرومیت افراد و جوامع از شخصیت واقعی و فردی و اجتماعی است؛ یعنی یکسانی و دلمردگی که رنگ دلپذیری ندارد و در همه جا چشمگیر شده است.»

برای رفع این مشکلات و پشت سر گذاشتن اثرات این گرفتاری‌ها و ناکامی‌ها دو نوع عکس‌العمل به وجود آمده که هر دو پیشوایانی داشته‌اند:

۱. انقلابات سیاسی و اجتماعی و مذهبی که بر روی هم می‌خوابسته بنیان‌های اجتماعی و سیاسی جوامع را دگرگون سازد و برای این کار دست به اقدامات حادی زده‌اند که

غالباً با خونریزی و دگرگونی‌های شدید توأم بوده که نتایج حاصله از آن اقدامات نیز متأسفانه با ضایعات مالی و جانی حاصل آن تناسبی نداشته است.

۲. نهضت‌های اصلاحی و پیدایش رویه‌ها و نظام‌های جدید که تا حدودی بسیار مفید و مؤثر بوده، ولی اثراتش تدریجی و گسترش آن در طول زمان نسبتاً درازی آشکار گردیده است؛ در اینجا باید این نکته را تذکر داد که نهضت‌ها اصولاً با انقلابات متفاوت‌اند، به ویژه با انقلاباتی که به منظور واژگون کردن تشکیلات سیاسی و اقتصادی و اجتماعی صورت گرفته؛ نهضت‌ها از نیازهای محسوس انسان‌ها و به منظور تعدیل اوضاع و احوال و شرایط مادی یا معنوی مایه می‌گیرد؛ نهضت‌ها قسمتی از نظام اجتماعی، سیاسی و اقتصادی است، مانند نهضت‌های کارگری برای بهبود دستمزد، تقلیل ساعات کار، بهبود شرایط کار و یا نهضت‌های کشاورزی که به منظور تعدیل قیمت‌ها و به‌دست آوردن محصول بیشتر پیدا می‌شود و نهضت تعاون که برای تأمین نیازمندی‌های مشترک اعضای تعاونی در بین خود آن‌ها می‌جوشد.

اما نهضت تعاونی به جز نهضت‌های دیگر است؛ زیرا در صدد تأمین نیازهای بشر از طریق کمک متقابل خود آن‌ها برمی‌آید؛ گرچه این نهضت با وجود جنبه‌های اجتماعی آن در دنیای غرب رنگ اقتصادی به خود گرفته و به قول تعاون‌گرایان، یکی از عوامل مؤثر در بازار قیمت‌ها شده است؛ ولی شرکت‌های تعاونی در حقیقت سازمان‌های اجتماعی بوده و نهضت‌های تعاونی هم نهضت‌های انسانی محسوب می‌شود؛ چرا که اگر مردم از طریق کوشش‌های متقابل دست به‌دست هم ندهند، زندگی رقابت‌آمیز آن‌ها و مبارزه‌ی بین قدرت‌های اقتصادی به زندگی توأم با صلح و صفا تبدیل نخواهد شد و معنی و مفهوم واقعی تعاونی‌ها هم جاودان نخواهد ماند. توضیح آن‌که در اجتماعات ساده، فعالیت‌های تولیدی، فعالیت‌های اقتصادی و زندگی جمعی جزء یکدیگر بوده و جامعه‌شناسان این اجتماعات ساده را گروه‌های اولیه خوانده و آن‌ها را همنوای یکدیگر نامیده‌اند؛ در این اجتماعات هر کس دیگری را می‌شناخته و رابطه‌اش با دیگری رابطه‌ی انسانی بوده است؛ و اما در اجتماعات پیچیده و بر مبنای اقتصادی امروزی بیشتر روابط، غیرانسانی است، به‌طوری‌که مردم دادوستد خود را در بازارهای سرد و بی‌احساس انسانی انجام می‌دهند؛ حتی تفنّن و تفریحات را هم در محیط‌های بدون احساس متقابل می‌گذرانند؛ این وضع را جامعه‌شناسان وضع دنیوی یا

عادی می‌خوانند و این نوع روابط را روابط بدون احساس بشری برای گروه اول به شمار می‌آورند؛ بنابراین، تعاون می‌تواند و قادر است بین این دو نوع روابط مردم پلی برقرار کند، می‌تواند در هر محلی نقش گروه اول را که بر اساس روابط انسانی است ایفا نماید و در ضمن اجتماع اجتناب‌ناپذیر پیچیده و تجاری و مادی امروزی را هم پایه‌ی دیگر پل قرار دهد و با تقویت پایه‌ی دو پل، حیات و دوام شرکت‌های تعاونی را حفظ کند و حالت اقتصادی آن را به نوعی سازمان اقتصادی و اجتماعی نگاه دارد؛ پس اگر بخواهند پایه‌ای را قوی و دیگری را ضعیف کنند، تعادل این پل به هم خواهد خورد و حالت متعادل اقتصادی و اجتماعی آن متلاشی خواهد گردید؛ لذا می‌توان اظهار داشت که حیات و دوام این پل بستگی به حفظ تعادل آن دارد؛ یعنی یکسان نگاه داشتن قدرت هر دو پایه، یکی جنبه‌ی اجتماعی و دیگری جنبه‌ی اقتصادی.

از بحث اخیر چنین نتیجه عاید می‌شود که تعاون عامل تعدیل‌کننده‌ی بعضی از مشکلات سیاسی و اقتصادی است، به‌خصوص که نه تنها تعدیل‌کننده‌ی سرمایه‌داری و گرفتاری‌های ناشی از آن است، بلکه، با وجود قبول مالکیت خصوصی با سوسیالیسم نیز در موارد بسیار تفاوت‌های اساسی دارد، تا جایی که بعضی از تعاون‌گرایان تعاون را حد فاصل بین سوسیالیسم و کاپیتالیسم خوانده‌اند؛ اگرچه این تعبیر چندان اصیل و منطقی نمی‌نماید، ولی می‌توان اظهار داشت که نظام تعاون محاسن دو نظام را دارد، نهایت سعی دارد از معایب هر دو خود را برکنار سازد.

۱. مایه‌های اصلی و اولیه‌ی تعاون

تعاون‌گرایان معتقدند که پدیده‌ی تعاون مایه‌های اصلی دارد که از رویه‌ی زندگانی و روابط اقتصادی و اجتماعی جامعه‌ی بشری در ادوار مختلف استخراج شده و من حیث‌المجموع ریشه‌های اولیه تعاون از آن‌ها مایه گرفته است؛ تعداد این مایه‌ها بسیار است، که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از:

الف) زندگانی جوامع اولیه‌ی بشری: در اینجا قدیمی‌ترین اصلی که در آغاز پیدایش جامعه‌ی بشری رواج داشته، به اختصار بیان می‌شود؛ بدین ترتیب که در آن روزگار واحدهای کوچک اقتصادی به شکل بسته و محدود فعالیت می‌کرده، خود تولیدکننده و خود مصرف‌کننده بوده‌اند؛ زیرا مردم آن روزگار شخصاً یا به اتفاق عده‌ی

معدودی با وسایل بسیار ابتدایی زمین را شخم می‌زده و آماده‌ی کشت و کار می‌کرده، هم این‌که ابزار ساده‌ی خود را تنها و یا با کمک چند نفر دیگر می‌ساخته‌اند؛ به علاوه، هیچ کدام از این تلاش‌ها برای فروختن مواد تولیدی به افراد نبوده، بلکه کار و کوشش روزانه برای به‌دست آوردن یا تهیه‌ی وسایل معیشت روزانه صورت می‌گرفته است. وسایل کار و تولید با شکل ساده‌ی خود به مالکیت افرادی که خود تن به کار می‌داده‌اند درمی‌آمده و فرآورده‌های تولیدی نیز مورد استفاده‌ی عاملان کار قرار می‌گرفته است؛ بدیهی است در آن زمان سود مطرح نبوده، بلکه کالاها به بهای تمام شده و به طریق مبادله به مصرف می‌رسیده؛ افراد مذکور یعنی تولیدکنندگان یا عاملان خدمات خود واجد دو صفت ممتازی بوده‌اند، یعنی هم تولید می‌کرده و هم کالا را به مصرف می‌رسانیده‌اند؛ و این دو صفت اخیر، یعنی اتحاد و یکی بودن تولیدکننده و مصرف‌کننده از مشخصات بارز سازمان‌های تعاونی پیشرفته‌ی امروز می‌باشد؛ زیرا در واقع سازمان‌های تعاونی از تولیدکننده و مصرف‌کننده هر دو حمایت می‌کنند و کوشش دارند بین این دو، رابطه‌ی مستقیم برقرار نمایند و یا اگر بتوانند هر دو را به یکدیگر تبدیل کنند؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که زندگانی جوامع اولیه‌ی بشری از جهت همکاری‌هایی که با هم داشته‌اند و از نظر هدف که رفع نیازهای مشترک بوده، یکی از پایه‌های اصیل تعاون محسوب می‌شود، به عبارت دیگر تعاون امروزی از طبیعت زندگانی انسان‌های اولیه مایه گرفته است.

ب) اقتصاد خانواده: شکل دیگر از فعالیت‌های تعاونی عبارت از فعالیت‌های اقتصادی و غیرانتفاعی اقتصاد خانواده است؛ زیرا اساس فعالیت‌های اقتصادی امروزی بر مبنای سودجویی استوار است؛ ولی در اقتصاد خانواده مسئله‌ی سود مطرح نبوده و نیست توضیح آن‌که افراد یک خانواده وقت و قوای خود را برای انجام کارهایی که در عهده‌ی آن‌هاست صرف می‌کرده‌اند؛ مجموعه‌ی این کارها و فعالیت‌ها برای ادامه‌ی زندگی افراد خانواده ضرورت داشته است، چنان‌که وظایف سنگینی به عهده‌ی مادر خانواده بوده است، ولی از طرف پدر خانواده یا اولیای امور دستمزدی به مادر خانواده پرداخت نمی‌شده است؛ واضح است که دیگر افراد خانواده نیز بدون چشم‌داشت خاص وظایف خود را انجام می‌داده‌اند؛ روابط اعضای خانواده مبتنی بر همکاری بوده و اساساً سود برای یکایک اعضا مطرح نمی‌شده است و مجموعه‌ی فعالیت‌های افراد

خانواده اقتصاد خانواده را به وجود می‌آورد است.

با این حال در اقتصاد خانواده محصول یا بهای کار به دست آمده در اختیار افراد خانواده بوده که معمولاً به دست رئیس خانواده توزیع و تقسیم می‌گردیده است و چون هر کدام از اعضا در عین حال تولیدکننده و هم مصرف‌کننده بوده‌اند؛ از این رو اختصاص سود و بهره برای افرادی که کار را مشترکاً انجام می‌دهند و خودشان مصرف‌کننده کالا یا خدمات بوده اساساً مطرح نمی‌شده در حقیقت فعالیت خانواده جنبه‌ی اقتصادی نداشته و بلکه نوعی فعالیت تعاونی بوده است، لذا می‌توان اقتصاد خانواده را یکی از مایه‌های تعاون دانست؛ و روح تعاون را می‌توان در زندگی خانواده، مخصوصاً خانواده‌های دوران‌های گذشته شناخت.

ج) فعالیت‌های مؤسسات خیریه: مایه‌های اصلی و اولیه‌ی تعاون تا حدودی از مؤسسات خیریه نیز فراهم آمده است؛ زیرا مؤسسات خیریه شاید از آغاز تمدن بشر وجود داشته که حکایت از صفات عالی انسان‌ها می‌کرده. پیداست که از دیرباز برای التیام رنج‌ها و تسکین دردهای هم‌نوعان کسانی مؤسسات خیریه را به وجود می‌آورده تا مستمندان و دردمندان را نگهداری و معالجه نمایند. با این‌که استفاده‌کنندگان از این خدمات سهمی و دخالتی در این‌گونه امور نداشته‌اند؛ چون نحوه‌ی عمل بدون توقع پاداش دنیوی صورت می‌گرفته، استفاده‌کنندگان به منزله‌ی مالک مؤسسه و بهره‌بردارنده از آن بوده و هم این‌که این نوع مؤسسات برای رفع نیازهای مشترک عده‌ای از انسان‌ها تشکیل گردیده است. مؤسسات خیریه کلاً از برکات وجود ادیان به وجود آمده و قرن‌های متمادی جهان را از اشعه‌ی تابناک خود روشن کرده است و مبنای کار خود را براساس و مانند اصول تعاون که عرضه‌ی خدمت و استفاده از خدمت است نه سودجویی قرار داده‌اند؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که مایه‌های اصلی و اولیه یا بهتر بعضی از مبانی تعاون که امروزه در جهان گسترش فوق‌العاده یافته، از همکاری و همگامی مردم در اقتصاد بسته و اقتصاد خانواده و از تعلیمات ادیان آسمانی ریشه گرفته است.

د) علاقه به آزادی و آزادی خواهی: احترام به آزادی و رعایت شخصیت و نظر افرادی که آزاد به دنیا آمده‌اند و بایستی از آزادی‌های بشری تا حدودی که آزادی‌های دیگران را به مخاطره نیفکند استفاده کنند، بدون توجه به میزان و سهمی که دارند و بدون در نظر گرفتن جنس و نوع و مذهب و عقیده‌ی سیاسی و فقط به لحاظ این‌که انسان

هستند و بایستی از آزادی‌های فطری که در طبیعت بشریت است منتفع شوند، در نظام تعاونی فراهم می‌آید، در حقیقت مبارزه‌ای که قرن‌های متمادی افراد بشر برای خلاصی از استثمار انسان از انسان داشته و تلاش‌های فوق‌العاده‌ای که در این زمینه به‌کار برده، قربانی‌هایی که داده تا این‌که منجر به آزادی‌های سیاسی و اقتصادی گردیده و اتفاقاً در این مورد کمتر توفیق به‌دست آورده است، تا حدی که امروز نسیم این آزادی را در یک نظام تعاونی پیشرفته احساس می‌کند، همان آزادی که اصطلاحاً به آزادی دموکراتیک تعبیر می‌شود و این یک اصلی است که در تعاونی‌ها تا آن درجه اهمیت دارد که دیگر اصل‌ها را تحت‌الشعاع خود قرار داده است؛ لذا می‌توان گفت که یکی دیگر از مایه‌های اصیل نظام تعاونی همین علاقه به آزادی دموکراتیک است که در سایه‌ی آن هر فرد یعنی عضو تعاونی صاحب یک رأی است و کسی را بر کسی امتیاز نیست و این آراء اعضای تعاونی است که قادر است آرمان‌های اعضا را جامعه‌ی عمل ببوشاند.

ه) عادات و آداب و سنت‌ها: رعایت رسوم، عادات و سنت‌های رایج میان مردم در هر طبقه و به هر صورت که باشند برای آنان عزیز و دوست‌داشتنی است که در موارد بسیار موجب وحدت و یگانگی انسان‌ها می‌شود؛ مردم به هر صورت به اجرای آداب و رسوم خود علاقه‌مند هستند؛ نظام تعاونی نیز همواره کوشش دارد بر مبنای این رسوم و آداب و سنت‌ها استوار گردد، تا بهتر بتواند بسط و توسعه یابد و در حقیقت مایه و پایه‌ی خود را بر این رسوم و سنت‌ها پی‌ریزی نماید.

۲. عناصر مُشکله‌ی تعاون

پیش از آن‌که به بیان چگونگی تشکیل تعاونی‌ها و پایه‌گذاران آن بپردازیم و بُعد سیر تاریخی آن‌ها را مطالعه کنیم ناچار باید عوامل مشکله‌ی آن را بشناسیم، سپس چگونگی و سیر تعاون را آغاز نماییم.

منظور از رسوم و عرف و تعاون کلیه‌ی قواعد و مقرراتی است که به موجب آن‌ها مؤسسات تعاونی اداره می‌شوند؛ این اصطلاحات از آن جهت اختیار شده که بسیاری از قواعد و مقررات اساسی مربوط به تعاون در گذشته بدون مداخله‌ی قانون‌گذار به مورد اجرا گذاشته می‌شده؛ هم‌اکنون نیز درباره‌ی از کشورها، تعاونی‌ها بدون قانون خاص و براساس عرف و عادات و یا قوانین کلی بازرگانی فعالیت می‌کنند،

لیکن در این سال‌های اخیر در بسیاری از کشورها و از جمله در کشور اسلامی ما قواعد و قوانین خاص برای گسترش و عمق بخشیدن به شرکت‌های تعاونی وضع و تصویب شده و به مورد اجرا درآمده است که قسمت مهمی از این قوانین ناشی از عرف و عادات بوده و در حقیقت قانون‌گذار آن عرف و عادات را تنفیذ کرده است.

اما عرف و عادت به مانند الهام و وحی و اشراق نیست که به‌طور ناگهانی و کاملاً قطعی پدیدار شود؛ زیرا کارگران فقیری که نخستین شرکت تعاونی رسمی را به‌وجود آوردند و یا مردمی که برای رفع پاره‌ای از نیازهای مشترک خود دست کمک و همکاری به طرف یکدیگر دراز کردند، هیچ‌گونه سرمشق و نمونه‌ی آزمایش شده‌ای در دست نداشتند؛ ولی قواعد و مقرراتی را که ناشی از عرف و آداب و عادات زندگی اجتماعی آن‌ها می‌بود به تدریج وضع و اجرا نمودند. عده‌ای از آن‌ها با دودلی و کندی آن مقررات را پذیرفتند و عده‌ای هم در این راه مرتکب اشتباهاتی شدند و چون اشتباهات خود را به موقع جبران نکردند، با شکست و محرومیت مواجه گردیدند.

اما قواعد و مقرراتی که لزوم و تناسب آن‌ها در عمل و به‌وسیله‌ی تجربیات فراوان دارای ضمانت اجرا شده است، بر حسب کشورها و متناسب با گروه‌های تعاونی و انواع تعاونی‌ها متغیر است؛ با این وجود برای درک و فهم آن‌ها بهتر است که همه را در دو قاعده‌ی کلی و اساسی خلاصه کرد: این دو قاعده مربوط به دو عنصر مهم می‌باشد، که در حقیقت آن‌ها را می‌توان عناصر مشکله و به‌وجود آورنده‌ی تعاون نامید که عبارت‌اند از:

الف) عنصر اجتماعی: عبارت است از جمعی افراد که عموماً دارای وسایل معیشت ناچیزند و از سویی به یکسان بودن نیازهای خود واقف‌اند و از سویی دیگر می‌دانند که برای رفع نیازهای مشترک بهتر است که به تأسیس یک مؤسسه مشترک بپردازند.

ب) عنصر اقتصادی: که همان مؤسسه‌ای است که نسبت به رفع نیازهای مشترک از نظر اقتصادی (خرید، فروش، تولید، تبدیل بازاریابی، تهیه و توزیع)، اقدام می‌کند و در واقع به مانند سایر واحدهای بزرگ یا کوچک اقتصادی فعالیت می‌نماید. قاعده‌ی اول به روابط اجتماعی شرکا مربوط است؛ یعنی این‌که در یک نظام تعاونی همه‌ی افراد با هم برابرند و هر فرد در هر شرایطی و مقامی که باشد، فقط یک